

Срђан Старчевић*

Војна академија, Универзитет одбране у Београду

ВИТАЛНОСТ ХАНТИНГТОНОВОГ „ВОЈНИЧКОГ УМА” – ДА ЛИ СУ КАДЕТИ ВОЈНЕ АКАДЕМИЈЕ КОНЗЕРВАТИВНИ?*

Сажетак

Пре скоро седам деценија, Семјуел Хантингтон понудио је теорију о цивилно-војним односима у чијим темељима се налази професионална војна етика официра, која је по својим начелима и вредностима типично конзервативна. Она омогућава официрима да се баве својом професијом (која је у непосредном додиру са политиком), командују војском (која је једна од институција политичког система) и учествују у извршавању задатака (који су део ратних напора или припрема за рат, чија је суштина политичка). Од тада, доминанте друштвене вредности битно су се промениле, услед доминације неолибералног капитализма. Војске бројних европских држава реформисане су: уместо националних стајаћих војски са обавезним служењем војног рока,

* Имејл адреса: srdjan.starcevic@vs.rs; ORCID: 0000-0002-5046-6058.

** Рад је настао као део истраживања на научноистраживачком пројекту Војне академије Универзитета одбране у Београду под називом „Вредносне оријентације и однос према традицији кадета Војне академије”, који финансира Министарство одбране (број пројекта ВА–ДХ/1/24-26).

постале су мале професионалне војске. Отуда је важно питање јесу ли се вредности официрске професије промениле и либерализовале како би се усагласиле са доминантним друштвеним вредностима или Хантингтонов конзервативни „војнички ум” одолева изазовима времена. Покушај да се у овом раду одговори на поменуто питање полази од увида у садржај Хантингтонове теорије и кратког прегледа кључних аргумената његових критичара, а потом нуди резултате емпиријског истраживања спроведеног у Војној академији у Београду, с циљем да се установи да ли су кадети конзервативни и тиме посредно утврди или оповргне виталност Хантингтонове тезе о конзервативности „војничког ума”. Резултати истраживања указују на оправданост Хантингтонових ставова о „конзервативном војничком уму” и постојање разлике између доминантних друштвених вредности флуидне модерности и вредности које су високо оценили кадети Војне академије у Београду.

Кључне речи: војна професија, војнички ум, вредности, конзервативност, кадети Војне академије

УВОД

Када је Семјуел Хантингтон (*Samuel P. Huntington*) објавио књигу „Војник и држава”, 1957. године, ово сада класично дело о цивилно-војним односима није наишло на неподељено одобравање (Janowitz 1959, 11–22; Finer 2002, 25–27). Временом, Хантингтонове тезе постајале су све убедљивије и употребљивије, па је његова теорија цивилно-војних односа сада незаобилазна у образовању официра (Stanar 2024; Stanar 2025, 191–192). Томе је пресудно

допринела промена типа војске у многим државама, тј. напуштање националне стајаће војске. Чињеница да је до ове промене прво дошло у Великој Британији, због посебности историјског контекста, а потом у САД, због побуне младих против мобилизације током Вијетнамског рата, такође је допринела утицајности Хантингтонових дела, нарочито после распада СССР-а (Kastels 2018, 625–633). Угледање на амерички узор, уз одсуство „есхатолошког непријатеља” (Sartori 2001, 272) и процену да је конвенционални рат део прошлости, а не будућности европског простора, довело је многе европске државе у позицију да реформишу оружане снаге у мале професионалне војске, од последње деценије 20. века до средине друге деценије 21. века (Starčević 2024, 13–14). Повећање броја војних професионалаца учинило је теорију објективне контроле војске, засновану на професионализму, политичкој стерилности и одвојености војне професије од друштва (Hantington 2004a) употребљивијом у политичкој пракси у односу на социолошке теорије које су војску виделе као отисак друштва (Pavlović 1909, 1), потенцирале блискост војске са друштвом (Janowitz 1960) и указивале на опасност од професионализма (Finer 2002). Хантингтонов ауторитет растао је толико да су његови „савети демократизаторима” пажљиво читани и имплементирани приликом војних реформи на прелазу у 21. век (Hantington 2004b, 234–242; Starčević 2010, 200–204).

КОНЗЕРВАТИВНИ „ВОЈНИЧКИ УМ” И ПОТРЕБА ЗА ШИРИМ ХОРИЗОНТИМА

Први део „Војника и државе” посвећен је теоријским и историјским перспективама војних институција. Ту је убедљиво аргументована теза да „[о]фицирски позив захтева испуњење основних критеријума професионализма” (Hantington 2004a, 13), а потом је описан процес настајања официрског професионализма, у 19. веку. У трећем потпоглављу првог дела књиге, Хантингтон се бави „војничким умом”, тј.

аксиолошком равни официрске професије. Он констатује да је војнички ум, „дефинисан апстрактно као Веберов идеални тип” (68), у суштини конзервативан, а његова етика „песимистичка, колективистичка, склона историји, склона сили, националистичка, милитаристичка, пацифистичка, инструментална у својим виђењима војне професије”; укратко – „реалистична и конзервативна” (87).

Будући да се од времена објављивања ове књиге променио тип друштва у коме живимо, а са њим и доминантне друштвене вредности, оправдано је запитати се да ли је „војнички ум” још увек конзервативан или се, у новом друштвеном контексту, променио и либерализовао. Омогућавање женама да уђу у некада чисто мушку официрску професију (Nuciari 2018, 321–324) и имплементација садржаја идентитетских политика у праксе многих војски у западним државама (Zaretti 2018, 392–402), дају на значају оправданости овог питања.

Истраживање које је спровела Махони-Норис (*Kathleen A. Mahoney-Norris*) доказује да реалистични конзервативизам у савременим условима омета војску да одговори потребама одбране САД, које сада траже офицере са ширим видицима (Mahoney-Norris 2001, 15). Занимљиво је да су се и старија разматрања о конзервативизму војних лица завршавала позивима за промену „у менталном ставу” (Sims 1922). С друге стране, озбиљни критичари Хантингтонове претпоставке да у мање развијеним друштвима војска игра прогресивну улогу, док у развијеним друштвима она постаје конзервативна и реакционарна, слагали су се са његовим идеалтипским виђењем „војничког ума”; када је реч о политици војних режима у 20. веку, само су војно-технократски режими успевали да модернизацију упишу у своју политичку агенду, и то захваљујући историјској ситуацији, а не због другачије, неконзервативне, политичке оријентације официра (Vjatr 1987, 299–309). То, ипак, не сме да нас наведе да одбацимо могућност промене у вредносним оријентацијама војних лица: у протеклом периоду битно су се променила наша

друштва, а у многим државама дуго се предузима низ мера да би се официри припремили за извршавање задатака у измењеном друштвеном контексту (Tagarev 1997, 30–40).

Вредности конзервативне оријентације није једноставно одредити. „Читалац који консултује више од једног тумача конзервативних начела биће врло брзо збуњен чињеницом да се под истим именом подразумевају понекад веома различите ствари” (Ђурковић 2016, 21). По значењу речи, конзервативност указује на склоности ка чувању и очувању, мада је њен однос према промени амбивалентан (59). У политичком смислу, конзервативност се налази на десници (34). Одликују га: антрополошки песимизам због ког се наде полажу у државу и институције, а не у људску природу; склоност ка ауторитету, хијерархији, сигурности и реду, због чега је поредак доживљен као гарант слободе, а лојалност важна особина човека; истицање значаја религије, морала и традиције за друштвени живот, због чега су заједница и нација на цени, а промене пожељне само ако су постепене и ако их дозвољава искуство претходних генерација; наглашавање значаја традиционалне породице и брака као основне ћелије друштва; прихватање неизбежности друштвених неједнакости, при чему елита преузима одговорност која проистиче из њеног друштвеног положаја, па се власт врши „одозго” (60–71; Hejvud 2004, 94–96). Укратко, прихватање веће улоге државе у друштву, уважавање заједнице, нације, државних институција и цркве, наглашено уверење да су традиционална породица и брак темељ друштва, упоришне су тачке конзервативног светоназора.

КА ПРОБЛЕМУ ИСТРАЖИВАЊА: „ВОЈНИЧКИ УМ” У САВРЕМЕНОЈ СРБИЈИ

Одложена транзиција и начин отварања за транзицију условили су да промене доминантних друштвених вредности у Србији имају другачију динамику и ток, у односу на друге државе источне и југоисточне Европе. Може се, ипак,

констатовати да је и српско друштво, најкасније средином друге деценије 21. века, ушло у фазу флуидне модерности (Starčević i Blagojević 2023, 39–40). Ова чињеница утицала је и на Војску Србије и све битне аспекте функције одбране државе (Starčević i Blagojević 2022). Отуда је важно питање да ли је дошло до промене квалитета „војничког ума” у Републици Србији.

Придржавајући се мишљења да вредносне оријентације одређују битне животне изборе, у које спада и избор факултета и следствено професије којом ће се појединац бавити (Havelka 1995), учињен је напор да се сагледа конзервативност „војничког ума” кадета Војне академије Универзитета одбране у Београду. Истраживање је спроведено у јуну 2024. године, у оквиру научноистраживачког пројекта „Вредносне оријентације и однос према традицији кадета Војне академије”. Пројекат своје теоријско упориште налази у теорији флуидне модерности (Bauman 2009), као одговарајућем теоријском оквиру за истраживање промена вредносних оријентација кадета. У савременом друштву, друштву флуидне модерности, целина и трајање које су биле темељне вредности чврсте фазе модерности – у којој је „друштво произвођача и војника” обликовало појединца усађујући му послушност, саобразност и истрајност (133–134), дисциплину и субординацију (Bauman 2007, 29) замењене су деловима и новином, тј. „вредностима тренутних задовољстава и индивидуалне среће” (Bauman 2009, 61). Као последица те промене, флуидна модерност одликује се смањивањем значаја нације, државе, патриотизма, херојизма за човека (56–61) и новим пожељним особинама усклађеним са потрошачким друштвом и културом (Bauman 2007). Вредности војне професије битно се разликују од доминантних вредности флуидне модерности, али могућности конвергенције војске ка друштву нису ни нереалне нити су исцрпљене. Конвергенцијом се управља са два краја: одозго, путем политике одбране којом управљају цивили и одоздо, преко младих људи који улазе у официрску професију школовањем на војним академијама. Истовремено,

војска као организација има своју организацијску културу којом делује на своје припаднике.

Унутар овог ширег теоријско-методолошког оквира, истраживачки проблем се може формулисати питањем: да ли је „војнички ум” кадета Војне академије конзервативан? У околностима велике друштвене трансформације, доминантне вредности у друштву су се промениле и може се претпоставити да су оне, посебно у последњој деценији, битно утицале на вредносни портрет кадета. Ваљана је претпоставка, ипак, да се за упис у Војну академију углавном опредељују млади из друштвених средина у којима се негује позитиван однос према конзервативним вредностима, те да је промена у њиховим вредносним оријентацијама нешто другачија у односу на друштво у целини, а посебно у односу на вредности флуидне модерности.

Хантингтонов приступ војној професији као политички стерилном топосу у потпуности је испоштован, пошто нису испитивани политички ставови кадета нити мишљења о актуелним политичким темама. Истраживање је усмерено ка њиховим ставовима о породици, национализму, религиозности, цркви, војсци и држави. Један од циљева истраживања јесте да утврди да ли постоји висока хомогеност у ставовима кадета или социо-демографске карактеристике кадета утичу на ставове кадета и чине групу хетерогеном. Претпоставка, да кадети у погледу ових ставова чине релативно хомогену групу, формирана је на основу утврђеног утицаја вредносних оријентација на животне изборе (Havelka 1995).

КОНЗЕРВАТИВНОСТ КАДЕТА ВОЈНЕ АКАДЕМИЈЕ: ЕМПИРИЈСКИ ПРИСТУП

Метод

Подаци су прикупљени анкетним упитником, дизајнираним посебно за ово истраживање. Испитаници су били кадети 147. и 148. класе Војне академије (прва и друга година студија, свих студијских програма), који су анкетни упитник попуњавали у просторијама Војне академије. Анкетно истраживање *PAPI* методом било је анонимно. Анкетом су обухваћене социо-демографске карактеристике испитаника (пол, године старости, место боравка до петнаесте године живота, регионална припадност, социјално порекло, претходно образовање и успех у досадашњем школовању). У истраживању је учествовало 198 кадета, од којих 144 мушког пола (72,73%) и 54 женског пола (27,27%). Када је реч о месту боравка до петнаесте године живота (ова граница је узета због уписа у Војну гимназију, која подразумева интернатски смештај у Београду), у селу је живео 61 испитаник или 30,81%, у малом граду 52 испитаника или 26,26%, у граду преко 50.000 становника 64 испитаника или 32,32%, а у Београду 21 испитаник или 10,61%. Радничког порекла је највећи број испитаника, њих 106 (53,54%); следе испитаници из породица војних лица којих има 42 (21,21%); у мањој мери присутни су испитаници чији су родитељи службеници (7,57%), приватници (7,07%) и земљорадници (5,56%); испитаници осталог порекла чине 5,05% укупног броја испитаника. Посматрани по регионима, испитаници су подељени у Београдски регион (32 или 16,16%), Војводину (28 или 14,14%), Шумадију и Западну Србију (81 или 40,91%), Јужну и Источну Србију (51 или 25,76%) и Косово и Метохију (6 или 3,03%). Да би се утврдило да ли васпитно-образовни процеси у Војној гимназији и Средњој стручној војној школи утичу на ставове кадета, установили смо да је средње војне школе завршило 93 испитаника (46,97%),

гимназију у грађанству 49 испитаника (24,75%), а неку другу средњу школу у грађанству њих 56 (28,28%). Према успеху у школовању, испитаника са одличним успехом било је 63 (31,82%), са врло добрим 107 (54,04%), а са добрим успехом 28 (14,14%). Старосна доб испитаника била је од 19 до 24 године.

Испитаници су давали одговор у којој мери се слажу са сваком од осамнаест тврдњи (Табела 1), на петостепеној Ликертовој скали (од 1 – потпуно нетачно до 5 – потпуно тачно), при чему већа аритметичка средња вредност показује већи степен слагања са тврдњом. Тврдњама су обухваћени ставови о породици, религиозности, цркви, нацији, држави и војсци, односу породице и нације, односу цркве и државе и односу војске и државе. Избор тврдњи сачињен је на основу Хантингтоновог виђења конзервативног војничког ума (Hangtington 2004a, 87). Отуда су оне оријентисане ка колективизму, традиционализму, национализму и милитаризму.

Резултати су анализирани помоћу основних дескриптивних метода: процентуалне заступљености, аритметичке средње вредности и стандардне девијације. За упоредну анализу разлика између средњих вредности две групе коришћен је т-тест за независне узорке. За поређење средњих вредности три и више група коришћен је *ANOVA* тест са *Tukey's LSD* тестом као *post hoc* тест. Ниво значајности од $p < 0,05$ утврђен је као статистички значајан, а у табелама 2. и 3. приказани су резултати код којих је утврђен статистички значајан утицај независних варијабли (пол, године старости, место боравка до петнаесте године живота, регионална припадност, социјално порекло, претходно образовање и успех у досадашњем школовању на Војној академији) на зависну варијаблу (ставови који упућују на конзервативност кадета). Подаци су обрађени у програму *SPSS 23*.

Резултати

У Табели 1 приказана је процентуална заступљеност одговора кадета на питања из анкетног упитника. Дата је аритметичка средња вредност одговора на петостепеној Ликертовој скали за свако питање, као и укупна просечна оцена свих одговора, коју, у контексту овог истраживања сматрамо просечним показатељем конзервативности кадета.

Просечна процентуална заступљеност одговора под 4 (углавном тачно) и 5 (потпуно тачно), који указују на конзервативни став испитаника, висока је и износи 79,41%. Када је реч о одговорима по питањима, процентуална заступљеност одговора под 4 и 5 креће се од 51,6% до 97%. Аритметичка средња вредност свих одговора износи 4,20. Занимљиво је да аритметичка средња вредност одговора има вредност нижу од 4 само у пет случајева, а најнижи утврђени степен слагања са тврдњама износи 3,21 и односи се на тврдњу да официр Војске Србије при избору партнера треба да води рачуна о његовој националној припадности. Највиши степен слагања износи 4,84 и односи се на тврдњу „Официр Војске Србије треба да заснује своју породицу”.

Табела 1. Процентуална заступљеност одговора кадета о конзервативности према Ликертовој скали (N=198)

Р. бр.	Тврдња	Одговор	потпуно нетачно (1)	углавном нетачно (2)	нисам сигуран (3)	углавном тачно (4)	потпуно тачно (5)	$\bar{x}$
1.	Официр Војске Србије треба да буде религиозан	N	9	16	20	38	115	4,18
		%	4,5	8,1	10,1	19,2	58,1	
2.	Официр Војске Србије треба да са поносом истиче своју националну припадност	N	1	1	4	30	162	4,77
		%	0,5	0,5	2,0	15,2	81,8	

3.	Официр Војске Србије треба да своју нацију сматра бољом од других нација	N	23	16	18	52	89	3,85
		%	11,6	8,1	9,1	26,3	44,9	
4.	Официр Војске Србије због своје нације треба да буде спреман на одрицање и на жртве	N	2	2	8	40	146	4,65
		%	1,0	1,0	4,0	20,2	73,7	
5.	Официр Војске Србије треба да заснује своју породицу	N	1	2	3	16	176	4,84
		%	0,5	1,0	1,5	8,1	88,9	
6.	Официр Војске Србије при избору партнера треба да води рачуна о његовој националној припадности	N	41	30	25	51	51	3,21
		%	20,7	15,2	12,6	25,8	25,8	
7.	Официр Војске Србије треба да има децу	N	0	2	7	22	167	4,79
		%	0,0	1,0	3,5	11,1	84,3	
8.	Официр Војске Србије треба да има троје и више деце	N	12	20	51	35	80	3,76
		%	6,1	10,1	25,8	17,7	40,4	
9.	Официр Војске Србије своју децу треба да одгаја у националном духу	N	0	6	17	41	134	4,53
		%	0,0	3,0	8,6	20,7	67,7	
10.	Држава треба да регулише економске односе у друштву	N	9	7	20	56	106	4,23
		%	4,5	3,5	10,1	28,3	53,5	
11.	Држава треба да регулише брак искључиво као заједницу мушкарца и жене	N	5	6	18	18	151	4,54
		%	2,5	3,0	9,1	9,1	76,3	

12.	Основна улога државе је остваривање/ одбрана националних интереса	N	1	10	26	51	110	4,31
		%	0,5	5,1	13,1	25,8	55,6	
13.	Основна улога државе је остваривање друштвене једнакости и успостављање социјалне правде	N	5	14	34	65	80	4,02
		%	2,5	7,1	17,2	32,8	40,4	
14.	Основна улога државе је подизање животног стандарда грађана	N	4	10	17	68	99	4,25
		%	2,0	5,1	8,6	34,3	50,0	
15.	Када одлучује о остваривању националних интереса, држава треба да тражи мишљење цркве	N	17	23	26	61	71	3,74
		%	8,6	11,6	13,1	30,8	35,9	
16.	Када одлучује о остваривању националних интереса, држава треба да тражи мишљење војске	N	3	16	22	76	81	4,09
		%	1,5	8,1	11,1	38,4	40,9	
17.	Војска је најважнија институција у држави	N	6	10	14	67	101	4,25
		%	3,0	5,1	7,1	33,8	51,0	
18.	Држава треба да буде уређена по узору на војску	N	15	26	33	59	65	3,67
		%	7,6	13,1	16,7	29,8	32,8	
Укупна просечна оцена свих одговора		N	8,56	12,06	20,17	47,00	110,22	4,20
		%	4,32	6,09	10,19	23,74	55,67	

Извор: Обрада аутора

У Табели 2 приказан је утицај пола кадета на испитиване ставове. Поређењем одговора кадета и кадеткиња није

утврђена статистички значајна разлика за сва питања, осим у ставу кадета да официр Војске Србије своју децу треба да одгаја у националном духу. Кадеткиње су се више слагале са овом тврдњом ($4,69 \pm 0,543$) у односу на кадете ($4,47 \pm 0,844$) ($p=0,049$).

Табела 2. Утицај пола на мишљење кадета да ли официр Војске Србије своју децу треба да одгаја у националном духу (N=198)

Р. бр.	Официр Војске Србије своју децу треба да одгаја у националном духу	N	$\bar{x}$	SD	t	df	p
1.	Мушки пол	144	4,47	0,844	-1,723	196	0,049
2.	Женски пол	54	4,69	0,543			

Извор: Обрада аутора

У Табели 3 приказан је статистички значајан утицај независних варијабли (социјално порекло, место боравка до 15. године и завршена средња школа) на степен слагања кадета са одређеним тврдњама. Тако су кадети пореклом из земљорадничких породица исказали нижи степен сагласности ($2,64 \pm 1,748$) у односу на кадете из других породичних миљеа ($p=0,008$). Осим тога, социјално порекло кадета утицало је на њихов став о томе да официр Војске Србије треба да има децу, при чему су већи степен слагања показали кадети радничког, приватничког и осталог порекла у односу на кадете из службеничких породица и породица војних лица ($p=0,047$). Такође, социјално порекло кадета утицало је и на њихово мишљење да држава треба да буде уређена по узору на војску. Нижи степен слагања са овом тврдњом исказали су кадети пореклом из земљорадничких и службеничких породица у односу на кадете радничког и приватничког порекла ($p=0,024$).

Место боравка кадета до 15. године утицало је на њихов став да официр Војске Србије треба да има троје и више деце. Кадети рођени у Београду мање су се слагали са овом тврдњом ($3,00 \pm 1,265$) од кадета пореклом из мањих насељених места (село, мали град и град преко 50.000 становника) ($p=0,025$). Такође, место боравка кадета до 15. године утицало је на њихово мишљење да је основна улога државе подизање животног стандарда грађана. Кадети пореклом из града преко 50.000 становника исказали су нижи степен слагања ($3,95 \pm 1,133$) у односу на остале кадете ($p=0,016$).

Претходно образовање кадета пре уписа Војне академије утицало је на њихово схватање улоге државе у регулисању брака искључиво као заједницу мушкарца и жене. Највећи степен слагања са овом тврдњом исказали су кадети који су претходно завршили гимназију у грађанству ($4,80 \pm 0,645$) у односу на кадете који су завршили војну гимназију или средње војну школу ($4,52 \pm 0,985$), односно средњу школу у грађанству ($4,34 \pm 1,100$) ($p=0,049$).

Табела 3. Утицај места боравка до 15 године, социјалног порекла и претходно завршене средње школе кадета на њихову конзервативност (N=198)

1.	Официр Војске Србије треба да своју нацију сматра бољом од других нација	N	$\bar{x}$	SD	F	df	p
1)	Земљорадничко	11	2,64 ^a	1,748	3,246	5	0,008
2)	Радничко	106	3,92 ^b	1,378			
3)	Службеничко	15	3,73 ^b	1,163			
4)	Приватник	14	4,43 ^b	0,646			
5)	Из породице војних лица	42	3,64 ^b	1,462			
6)	Остало	10	4,60 ^b	0,516			

2.	Официр Војске Србије треба да има троје и више деце	N	$\bar{x}$	SD	F	df	p
1)	Село	61	3,89 ^a	1,199	3,190	3	0,025
2)	Мали град	52	3,92 ^a	1,250			
3)	Град преко 50.000 становника	64	3,77 ^a	1,231			
4)	Београд	21	3,00 ^b	1,265			
3.	Официр Војске Србије треба да има децу	N	$\bar{x}$	SD	F	df	p
1)	Земљорадничко	11	4,82 ^{ab}	0,405	2,293	5	0,047
2)	Радничко	106	4,91 ^a	0,426			
3)	Службеничко	15	4,60 ^b	0,910			
4)	Приватник	14	5,00 ^a	0,000			
5)	Из породице војних лица	42	4,67 ^b	0,721			
6)	Остало	10	5,00 ^a	0,000			
4.	Држава треба да регулише брак искључиво као заједницу мушкарца и жене	N	$\bar{x}$	SD	F	df	p
1)	Гимназија у грађанству	49	4,80 ^a	0,645	3,059	0,049	0,049
2)	Војна гимназија / Средња војна школа	93	4,52 ^b	0,985			
3)	Средња школа у грађанству	56	4,34 ^b	1,100			
5.	Основна улога државе је подизање животног стандарда грађана	N	$\bar{x}$	SD	F	df	p
1)	Село	61	4,31 ^a	0,958	3,540	3	0,016
2)	Мали град	52	4,48 ^a	0,641			
3)	Град преко 50.000 становника	64	3,95 ^b	1,133			
4)	Београд	21	4,43 ^a	0,811			
6.	Држава треба да буде уређена по узору на војску	N	$\bar{x}$	SD	F	df	p

1)	Земљорадничко	11	2,91 ^a	1,375	2,656	5	0,024
2)	Радничко	106	3,86 ^b	1,283			
3)	Службеничко	15	3,13 ^a	1,302			
4)	Приватник	14	4,14 ^b	0,770			
5)	Из породице војних лица	42	3,55 ^{ab}	1,273			
6)	Остало	10	3,20 ^{ab}	0,789			

Извор: Обрада аутора

Дискусија

Резултати истраживања указују на висок степен конзервативности кадета Војне академије и хомогеност њихових ставова.

Претходна истраживања вредносних оријентација припадника Војске Србије, спроведена у првој деценији 21. века, показују да су породичне вредности високо рангиране у хијерархији вредности (Pešić i Milošević Stolić 2025, 86–88). Ово истраживање указује на висок степен конзервативности ставова кадета у вези са породицом. Врло висок проценат кадета сматра да официр треба да заснује породицу и да има децу, што су уједно одговори са највишом аритметичком средњом вредношћу ($\bar{x}=4,84$ и $\bar{x}=4,79$). Поглед кадета на породицу је традиционалан што се види из њиховог слагања са тврдњом да држава треба да регулише брак искључиво као заједницу мушкарца и жене ($\bar{x}=4,54$). Са тврдњом да официр треба да има троје и више деце слаже се натполовичан проценат кадета (58,1%), док само 16,2% ову тврдњу сматра потпуно и углавном нетачном. Најлибералнији став у овом истраживању кадети су исказали у погледу националне припадности брачног партнера ($\bar{x}=3,21$), али одгајање деце у националном духу им је врло важно ($\bar{x}=4,53$).

Више од три четвртине кадета (77,3%) сматра да официр Војске Србије треба да буде религиозан, што је значајан пораст у односу на истраживање вредности припадника

Војске Србије из 2008/2009. године. Тада је Аларгић приметила пораст религиозности у односу на истраживања из ранијих времена, али је вера у Бога била „на дну скале рангова” (Alargić 2012, 224). Она је ову чињеницу објашњавала као последицу социјалистичког атеизма и научног погледа на свет који проистиче из потребе за модернизацијом (219–220, 227). Наше истраживање потврдило је налазе Милошевић Столић која је уочила да је вера у Бога један од петнаест поља првог (највишег) нивоа прихваћености код кадета Војне академије (Pešić i Milošević Stolić 2025, 88). У прилог ранијим истраживањима, ипак, говоре оцено тврдње да је војска најважнија институција у држави, што сасвим очекивано указује на милитаризам кадета ($\bar{x}=4,25$), који је потврђен и релативно високом сагласношћу са тврдњом да држава треба да буде уређена по узору на војску ($\bar{x}=3,67$). Кадети војску виде као значајнију институцију од цркве и када су у питању тврдње да држава треба да консултује ове институције приликом одлучивања о националним интересима. Тврдњу да држава треба да тражи мишљење војске потпуно тачном и углавном тачном сматра 79,3% кадета, у односу на 66,7% колико је сагласно са тврдњом да је црква адреса за такву врсту консултација.

Национализам је, такође, високо вреднован међу кадетима Војне академије. Значајна разлика у оценама тврдњи „Официр Војске Србије због своје нације треба да буде спреман на одрицање и на жртве” ($\bar{x}=4,25$) и „Официр Војске Србије треба да своју нацију сматра бољом од других нација” ($\bar{x}=3,85$) показује да су кадети Војне академије више склони да бране своју нацију, него да је некритички фаворизују.

Оцењујући улогу државе у друштву, кадети су највише оцено дали тврдњи да је основна улога државе остваривање и одбрана националних интереса ($\bar{x}=4,31$). И друге тврдње, које потенцирају обавезу државе да обезбеди друштвену једнакост и социјалну правду и подизање животног стандарда грађана, високо су оцењене. Ово се не може тумачити у класичним матрицама конзервативизма, али се може разумети

уколико разумемо да је неолиберализам праћен успоном новог конзервативизма који спаја различите интелектуалне традиције (Stojiljković 2016, 47, 55). „Забрињавајући пораст неједнакости” (Orlović 2016, 41; Molnar i Jandrić 2019), такође, води ка социјалној фрагментацији, ремећењу традиционалних политичких и културних образаца и редефинисању друштвених улога традиционалних друштвених актера, па се од државе тражи да одржи стабилност друштвеног поретка стављањем под контролу процеса који га ремете. Сматрамо, дакле, да су оценом ових тврдњи кадети показали склоност ка колективизму и стабилности, што је у складу са Хантингтоновом конзервативном етичношћу официрске професије.

ЗАКЉУЧАК

Хантингтонова теорија цивилно-војних односа, са заснивањем цивилне демократске контроле војске на официрском професионализму и „војничком уму”, упркос повременим критикама и оспоравањима, и даље је супериорна. Виталност Хантингтонове теоријске експланације „војничког ума” доказана је емпиријским истраживањем ставова кадета Војне академије у Београду, који указују на њихову конзервативност. Имајући у виду да је у Републици Србији постојала национална стајаћа војска, до 2011, и професионална војска, од 2011. до данас, ставови кадета усклађени су са доминантним вредностима ових типова војске и њиховом друштвеном улогом. Истовремено, они су у супротности са доминантним друштвеним вредностима флуидне модерности.

Резултати истраживања показују изразиту хомогеност одговора кадета, на које углавном не утичу њихове социо-демографске карактеристике. Они указују и на неспорну истину: официрска професија углавном привлачи младе конзервативног светоназора. То, вероватно, може да пружи објашњење одређених проблема у привлачењу већег броја

младих за упис у војне школе и рад у војсци, с којима се данас суочавају многе војске у Европи.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Alargić, Dragana. 2012. *Karakteristike pojedinca kao činioci vrednosti pripadnika Vojske Srbije*. Beograd: Filozofski fakultet Univerzitet u Beogradu.
- Bauman, Zigmunt. 2007. *Consuming Life*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Zigmunt. 2009. *Fluidni život*. Novi Sad: Mediterran publishing.
- Finer, Samuel E. 2002. *The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics*. New Jersey: Transaction Publisher.
- Hantington, Semjuel P. 2004a. *Vojnik i država: teorija i politika civilno-vojnih odnosa*. Beograd: Prometej, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beograd i Diplomatska akademija Ministarstva spoljnih poslova SCG.
- Hantington, Semjuel P. 2004b. *Treći talas: demokratizacija na kraju dvadesetog veka*. Beograd: Stubovi kulture.
- Havelka, Nenad. 1995. „Vrednosne orijentacije učenika i njihova očekivanja od budućeg zanimanja”. *Psihološka istraživanja* 7: 89–125.
- Hejvud, Edru. 2004. *Politika*. Beograd: Clio.
- Janowitz, Morris. 1959. *Sociology and the Military Establishment*. New York: Russell Sage Foundation.
- Janowitz, Morris. 1960. *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*. New York: Free Press.
- Kastels, Manuel. 2018. *Uspon umreženog društva*. Beograd: Službeni glasnik.
- Mahoney-Norris, Katherine A. 2001. *Huntington Revisited: Is Conservative Realism Still Essential for the Military Ethic?* Washington DC: National War College.

- Molnar, Dejan, i Maja Jandrić. 2019. „Unutarregionalne nejednakosti u Srbiji”. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 169 (1): 91–108.
- Nuciari, Marina. 2018. “Participation and Change in Gendered Organisations. Women in the Military Forces”. In *Handbook of the Sociology of the Military*, Second Edition, eds. Giuseppe Caforio and Marina Nuciari, 301–325. Cham: Springer.
- Orlović, Slaviša. 2016. „Socijaldemokratija – stare vrednosti u novom kontekstu”. U *Socijalna demokratija u Evropi i koncept „dobrog društva”*, prir. Slaviša Orlović, 35–46. Beograd: Fondacija Fridrih Ebert.
- Pavlović, Todor. 1909. *Društveni razvitak i vojska (evolucija vojne discipline)*. Beograd: Nova štamparija „Davidović”.
- Pešić, Anita, i Jasmina Milošević Stolić. 2025. „Vaspitno-obrazovni proces u Vojnoj akademiji kao faktor formiranja vrednosnog sistema budućih oficira”. *Politika nacionalne bezbednosti* 29 (2): 69–95. DOI: 10.5937/pnb29-58425.
- Sartori, Đovani. 2001. *Demokratija – šta je to?* Podgorica: CID.
- Sims, William S. 1922. “Military Conservatism”. *U. S. Naval Institute Proceedings* 48 (229): 347–364.
- Stanar, Dragan. 2024. “A Problem in the Huntingtonian Universe: The Military Side of the Gap”. *Armed Forces & Society* 54 (1): 1–20. DOI: 10.1177/0095327X241254354.
- Stanar, Dragan. 2025. „Vrednosni jaz i borbeni moral: vrednosti koje se žive vs. vrednosti koje se brane”. *Politička revija* 85 (1): 187–206. DOI: 10.5937/pr85-60853.
- Starčević, Srđan, i Srđan Blagojević. 2022. „Profesionalna vojska u neutralnim državama i društvena potreba za zaštitom”. U *Neutralnost i strateško odvracanje*, ur. Veljko Blagojević, 209–227. Beograd: Medija centar „Odbrana”.
- Starčević, Srđan, i Srđan Blagojević. 2023. „Služenje vojnog roka kao deo društvenog ideala u Srbiji”. *Srpska politička misao* 80 (2): 33–51. DOI: 10.5937/spm80-44254.

- Starčević, Srđan. 2010. „Pretorijanski problem u savremenoj politikologiji”. *Vojno delo* 62 (4): 193–209.
- Starčević, Srđan. 2024. „Povratak obaveznog služenja vojnog roka u Evropi – društveni determinizam i perspektive”. *Politika nacionalne bezbednosti* 26 (1): 11–26. DOI: 10.5937/pnb26-50140.
- Stojiljković, Zoran. 2016. „Marginalije o sreći i jednakosti”. U *Socijalna demokratija u Evropi i koncept „dobrog društva”*, prir. Slaviša Orlović, 47–61. Beograd: Fondacija Fridrih Ebert.
- Tagarev, Todor D. 1997. *The Role of Military Education in Harmonizing Civil-Military Relations (the Bulgarian Case)*. NATO Democratic Institutions Individual Fellowship Project, Final Report, June, <https://www.nato.int/acad/fellow/95-97/tagarev.pdf>.
- Vjatr, Ježi. 1987. *Sociologija vojske*. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar.
- Zaretti, Alessia. 2018. “Lesbian Gay Bi-sexual Transgender (LGBT) Personnel: A Military Challenge”. In *Handbook of the Sociology of the Military*, Second Edition, eds. Giuseppe Caforio and Marina Nuciari, 391–404. Cham: Springer.

Srdan Starčević*

Military Academy, University of Defence in Belgrade

THE VITALITY OF HUNTINGTON'S “SOLDIER’S MIND” – ARE THE CADETS OF THE MILITARY ACADEMY CONSERVATIVE?*

Resume

Seven decades ago, Samuel P. Huntington proposed a theory of civil-military relations, the foundation of which are the professional military ethics of officers, which are typically conservative in their principles and values. It simultaneously allows officers to practice their profession (which is in direct contact with politics), command the army (which is one of the institutions of the political system), and participate in the execution of tasks (which are part of the war effort or preparations for war, the essence of which is political). Since then, the dominant social values have changed significantly, especially after the collapse of the USSR and the dominance of neoliberal capitalism. The armies of numerous European states have been reformed. The important question is whether the values of the officer profession have changed and liberalized in order to align with dominant social values or whether Huntington’s conservative military mind is resisting the challenges of the times.

* E-mail address: srdjan.starcevic@vs.rs; ORCID: 0000-0002-5046-6058.

** The paper was created as part of the research project of the Military Academy of the University of Defence in Belgrade “Value Orientations and Attitudes Towards the Tradition of Military Academy Cadets”, funded by the Ministry of Defence (project number VA–DH/1/24-26).

In this paper, the vitality of Huntington's theoretical explanation of officer professionalism is proven by empirical research on the attitudes of cadets of the Military Academy in Belgrade, which indicate their conservatism. The cadets' attitudes are aligned with the traditional values of the army and its social role. At the same time, they are in contradiction with the dominant social values of fluid modernity.

The research results show a homogeneity of the cadets' responses, which are largely unaffected by their socio-demographic characteristics. They also point to one truth: the officer profession mainly attracts young people with a conservative attitude. This may perhaps explain some of the problems in attracting more young people to enroll in military schools and serve in the military, which almost all armies in Europe are facing today.

Keywords: military profession, military mind, values, conservatism, cadets of Military Academy

*** Овај рад је примљен 01. маја 2026. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. јуна 2026. године.